

Współczesne debaty wokół liberalizmu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Marcin Król, *Byliśmy głupi*, „Magazyn Świąteczny Gazety Wyborczej” 2014.

Współczesne debaty wokół liberalizmu

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy myślisz, że żyjemy w najlepszej z możliwych historycznych epok? Gdyby było to możliwe, to czy przeniósłbyś się lub przeniosłabyś do innych czasów? Czy ustrój polityczny, w którym przyszło nam żyć, jest najlepszym sposobem uporządkowania stosunków społecznych? Liberalizm stał się być może dominującą doktryną polityczną na świecie, ale czy to oznacza, że rozwiązał on wszystkie problemy? A może liberalizm stworzył nowe problemy, o których nie śniło się Millowi?

Twoje cele

- Wyjaśnisz pojęcie „końca historii”.
- Zastanowisz się nad kondycją współczesnej demokracji liberalnej.
- Przeanalizujesz argumenty krytyczne wobec liberalizmu.
- Odkryjesz, jakie problemy mają współczesne demokracje.

Przeczytaj

Zanim przeczytasz treść tego rozdziału, przypomnij sobie główne idee filozofii Hegla, a zwłaszcza jego koncepcję filozofii dziejów oraz ideę końca historii.

Przekonanie o tym, że liberalizm to najlepsze rozwiązanie różnych problemów społecznych, najpełniej wyraził na przełomie lat 80. i 90. XX wieku amerykański filozof i politolog **Francis Fukuyama**. W swoim głośnym eseju *Koniec historii?*, a następnie książce *Koniec historii i ostatni człowiek*, postawił tezę, że demokracja liberalna oraz wolnorynkowa gospodarka jest najdoskonalszym z możliwych systemów politycznych. Fukuyama, stawiając swoją tezę, odwoływał się do dwojakiego rodzaju argumentów: empirycznych oraz antropologicznych. Koniec lat 80. to rozpad Związku Radzieckiego oraz upadek większości komunistycznych państw. Zakończyła się „zimna wojna” i można było odnieść wrażenie, że model demokratycznego państwa opartego na zasadach liberalizmu stanie się wkrótce modelem dominującym. Większość państw albo funkcjonowała w ten sposób albo – zdaniem Fukuyamy – do niego dążyła.

Francis Fukuyama argumentował jednak, że dzieje się to nie bez przyczyny. Liberalizm miał najlepiej odpowiadać naturze ludzkiej i godzić wszelkie sprzeczności – zarówno te tkwiące w społeczeństwie, jak i samym człowieku. Z tego powodu historia dobiegła „końca”. Nadal będzie dochodzić do różnych wydarzeń i sporów, nawet wojen. Nie pojawi się jednak już żadna doskonalsza forma ustroju politycznego.

Francis Fukuyama po kilku latach po ukazaniu się eseju *Koniec historii?* wydał książkę *Koniec historii i ostatni człowiek*, w której jeszcze dobitniej wyraził swoją wiarę w zwycięstwo demokracji liberalnej nad innymi systemami: „Nie będziemy już widzieć w ludzkości tysiąca pędów rozkwitających w różne rośliny, lecz długą karawanę powozów zmierzających tą samą drogą i do tego samego celu”.

Źródło: Robert Goddyn, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Neoliberalizm

Szczególną współczesną formą liberalizmu jest nurt zwany neoliberalizmem. Nie jest to zbyt precyzyjne pojęcie, lecz często pojawia się w publicznych dyskusjach. Najważniejszymi reprezentantami tego nurtu byli **Friedrich Hayek** oraz **Ludwig von Mises**. W dziedzinie ekonomii zaliczani są oni do przedstawicieli tzw. szkoły austriackiej. Twierdzili, że warunkiem rozwoju jest niczym nieskrępowany wolny rynek. Można powiedzieć, że w porównaniu do klasycznych liberałów (takich jak Adam Smith lub John Stuart Mill) neoliberalowie postulowali o wiele radykalniejsze ograniczenie roli państwa. W Polsce za reprezentanta neoliberalizmu uważa się Leszka Balcerowicza.

Populizm

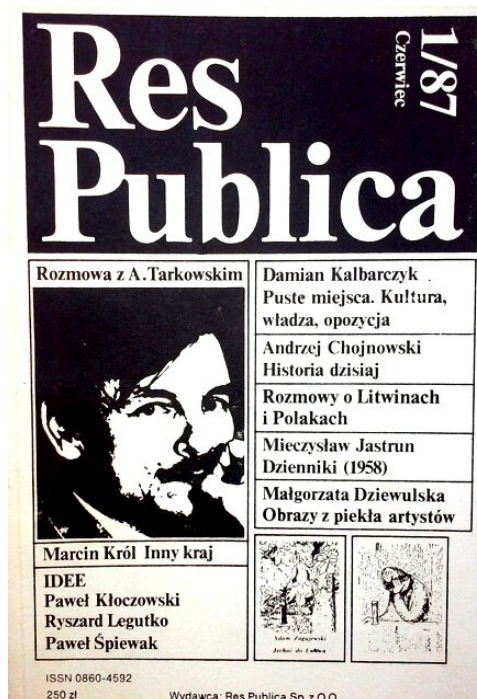
Kolejnym terminem używanym podczas dyskusji nad współczesną kondycją liberalizmu jest populizm. To również nieostre pojęcie. Potocznie oznacza ono składanie nierealnych obietnic oraz schlebienie opinii publicznej, w celu zdobycia władzy. Populista instrumentalnie odwołuje się do „woli ludu” lub „zwykłego obywatela”, krytykując przy tym władzę elit. Populizm jest postrzegany jako zagrożenie dla liberalnej demokracji, gdyż rządy populistów, powołując się na wolę większości, kwestionują liberalne prawa jednostek.

Liberalizm w Polsce

Przełom lat 80. i 90. ubiegłego wieku to w historii Polski czas transformacji. Polska Republika Ludowa stała się Rzeczpospolitą Polską. Oznaczało to odejście od gospodarki planowanej centralnie i ideologii partii komunistycznej oraz przyjęcie zasad demokracji liberalnej: wolnych wyborów i gospodarki wolnorynkowej opartej na własności prywatnej.

W czasach transformacji dla większości opozycjonistów zachodnie demokracje liberalne stanowiły naturalny punkt odniesienia. Marcin Król – polski filozof i założyciel wpływowego pisma opozycyjnego „Res Publica”, szczególnie promował filozofię liberalną. Wielu współczesnych polityków zainteresowało się liberalizmem właśnie za sprawą osób skupionych wokół „Res Publici”.

Po latach Marcin Król uznał, że popełniono wtedy błąd. Liberalizm, który przyjęto jako dominującą ideologię, był liberalizmem ograniczonym, niepełnym. Zaniedbania, których – zdaniem filozofa – dopuszczono się na początku transformacji, doprowadziły do kryzysów politycznych i społecznych

„Res Publica” – polskie pismo kulturalno-polityczne, czerwiec 1/1987

w późniejszych latach. W wywiadzie z 2014 roku, o znanym tytule *Byliśmy głupi*, opowiada tak:

Źródło: Aw58, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

((Marcin Król

Byliśmy głupi

W latach 80. zaraził się ideologią neoliberalizmu, rzeczywiście sporo się tutaj zasłużyłem, namawiałem do tego Tuska, Bieleckiego, całe to gdańskie towarzystwo. Pisma Hayeka im pracowicie podtykałem. Mieliśmy podobne poglądy z Balcerowiczem, dzisiaj się rozjechaliliśmy.

Wygasł we mnie ten zapal dość szybko. Zorientowałem się, że w liberalizmie zaczyna dominować składnik indywidualizmu, który po kolei wypiera inne ważne wartości i zabija wspólnotę. To zresztą łatwo wyjaśnić. Indywidualizm ma bardzo mocne wsparcie ze strony sił wolnego rynku, który na indywidualistycznym modelu życia zbija pieniądze. Natomiast wartości społeczne i obywatelskie, solidarność, współdziałanie nie mają takiego dopalacza. One są „nieefektywne” z punktu widzenia ekonomii.

Zapanowało złudzenie, że każdy człowiek może żyć osobno, w ramach swojej osobistej wolności gdzieś tam pracować, zarabiać możliwie jak najwięcej, używać życia jak najwięcej, a ktoś tam będzie nami rządził. Można się zająć własnymi przyjemnościami, a nie zawracać sobie głowy sprawami tego świata.

Myśmy byli oderwani od realnych ludzkich problemów. Z naszego punktu widzenia w tej całej rewolucji chodziło przecież o wolność. Na przykład problemy z cenzurą w Peerelu. Kto je miał? Dla 97% Polaków to w ogóle nie była żadna uciążliwość. A dla nas odwrotnie, to był problem podstawowy, że kreślą albo zakazują drukować tego, co się w pocie czoła wyprodukowało.

(...)

Wolność była dla nas najważniejsza, absolutnie. Ona nam wystarczyła.
A kwestie solidarności społecznej, biedy na wsi, pegeerów,
nierówności... Zabrakło nam wyobraźni.

Źródło: Marcin Król, *Byliśmy głupi*, „Magazyn Świąteczny Gazety Wyborczej” 2014.

Marcin Król twierdzi, że bezrefleksyjne przyjmowanie wzorców zachodnich doprowadziło do tego, że liberalizm stał się swoją własną karykaturą. Największymi błędami okazał się indywidualizm oraz pominięcie potrzeb większości społeczeństwa.

Słownik

ordoliberalizm

(łac. *ordo* – porządek) doktryna polityczna łącząca klasyczny liberalizm, z myślą konserwatywną, rozwijana w Niemczech; ordoliberalizm kładł nacisk na porządek prawny oraz katolicką naukę społeczną, jak gwarancji zachowania wartości liberalnych

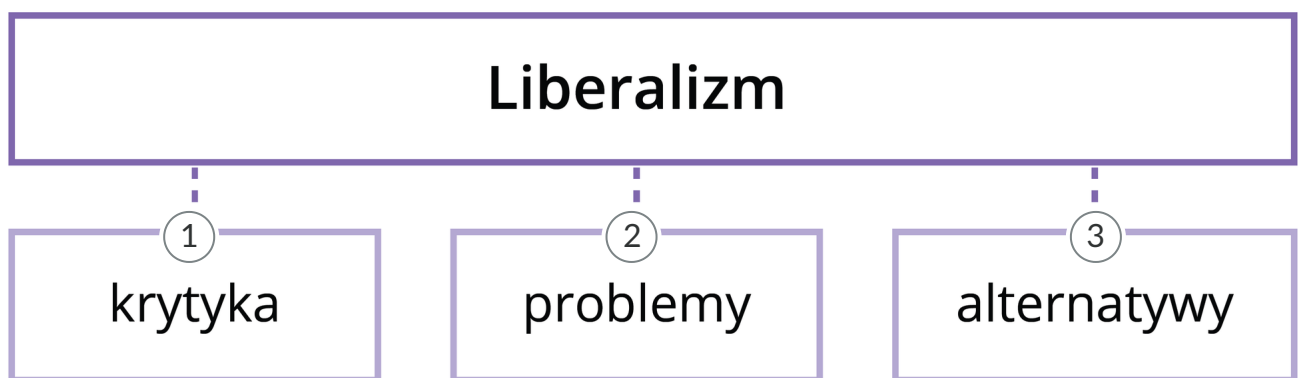
populizm

(łac. *populus* – lud) zjawisko polityczne polegające na odwoływaniu się do „woli ludu” lub „zwykłego obywatela” w celu zdobycia władzy; populizm jest terminem nieostrym, często wykorzystywanym w debacie publicznej do zdyskredytowania oponenta

Schemat

Polecenie 1

Poniżej znajduje się schemat, który prezentuje główne wyzwania stojące przed klasycznym liberalizmem. Przedstawione na nim zostały głosy krytyczne, współczesne problemy, ale także niektóre alternatywy. Zapoznaj się z jego treścią, a następnie wykonaj pozostałe polecenia.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Zaproponuj przykłady, które będą ilustracją dla wskazanych na schemacie problemów.

Polecenie 3

Jak myślisz, czy historia rzeczywiście może się skończyć? Czy ustrój demokratyczny jest tym, który stanie się powszechny? Jakie zjawiska potwierdzają tezę Fukuyamy, a jakie temu przeczą?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Uzupełnij poniższy tekst będący podsumowaniem myśli Francisa Fukuyamy.

Francis Fukuyama w słynnym eseju stwierdził, że jest najlepszym z możliwych form ustrojowych. Przemawiają za tym argumenty oraz .

antropologiczne

Koniec historii?

Koniec dziejów?

empiryczne

demokracja liberalna

Ćwiczenie 2

Zaznacz wszystkie elementy, które różnią demokrację nieliberalną od demokracji liberalnej.

☐ łamanie praw obywatelskich

☐ władza jest w rękach ludu

☐ ograniczana wolność jednostek

☐ odbywanie się wyborów

Ćwiczenie 3

Poniższe twierdzenia odnoszą się do zjawiska określanego mianem niedemokratycznego liberalizmu. Zaznacz, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

	Prawda	Fałsz
Niedemokratyczny liberalizm jest zdegenerowaną formą demokracji liberalnej.	☐	☐
W niedemokratycznym liberalizmie władza zwraca uwagę na potrzeby obywateli.	☐	☐
W niedemokratycznym liberalizmie istnieje wiele instytucji, które są poza kontrolą obywateli.	☐	☐
W niedemokratycznym liberalizmie zachowane są swobody osobiste.	☐	☐
Niedemokratyczny liberalizm oznacza, że obywatele mają realny wpływ na podejmowane przez rząd decyzje.	☐	☐

Ćwiczenie 4

Przypomnij sobie znaczenie poniższych terminów, a następnie przyporządkuj do nich pasujące elementy.

ordoliberalizm

plebiscyty

dyskusje publiczne

konsultacje

katolicka nauka społeczna

demokracja bezpośrednia

gospodarka rynkowa

referenda

demokracja deliberatywna

Ćwiczenie 5

Zastanów się i odpowiedz na pytanie, czy historiozoficzna wizja Francisa Fukuyamy jest optymistyczna czy pesymistyczna. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Ćwiczenie 6

Przypomnij sobie powody, dla których John Stuart Mill krytykował „tyranię większości”. Następnie spróbuj wykorzystać jego argumentację do krytyki zjawiska populizmu.

Ćwiczenie 7

Spróbuj ocenić argumenty, których używa Marcin Król, krytykując polską transformację ustrojową. Czy są one zgodne czy sprzeczne ze znanymi ci wątkami filozofii Johna Stuarta Milla?

Ćwiczenie 8

Zastanów się i odpowiedz na pytania: Czy ustrój polityczny, w którym żyjemy, jest najlepszy z możliwych? W swojej wypowiedzi odnieś się do przykładów historycznych oraz do wybranego systemu wartości.

Wróćmy do pytania, które pojawiło się na początku materiału. Czy ustrój polityczny, w którym żyjemy jest najlepszym z możliwych? Czy gdybyś miała maszynę czasu, to wolałabyś przenieść się w przeszłość, do modelu, który już istniał, czy raczej w przyszłość, na poszukiwanie rozwiązań, które mają dopiero nadejść?

Dla nauczyciela

Autor: Piotr Mazur

Przedmiot: filozofia

Temat: Liberalizm dzisiaj

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, uczniowie liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);
- 3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Wyjaśniesz pojęcie „końca historii”.
- Zastanowisz się nad kondycją współczesnej demokracji liberalnej.
- Przeanalizujesz argumenty krytyczne wobec liberalizmu.
- Odkryjesz, jakie problemy mają współczesne demokracje.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozwija krytyczne myślenie i sprawności logiczne poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych;
- identyfikuje różne problemy, stanowiska i nurty filozoficzne na przykładach pytań i twierdzeń filozofów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- analiza i interpretacja tekstów;
- rozmowa kierowana;
- analiza SWOT;
- ćwiczenia przedmiotowe;
- burza mózgów.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do Internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w emateriale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna

1. Nauczyciel przedstawia temat i cele lekcji. Wspólnie z uczniami ustala kryteria sukcesu.
2. Rozmowa kierowana. Nauczyciel zwraca uwagę uczniów na różnorodność doktryn i systemów społeczno-politycznych i zadaje uczniom pytanie: Czym jest liberalizm?

Faza realizacyjna

1. Uczniowie zapoznają się z treścią e-materiału. Wspólne omówienie przedstawionych pojęć i stanowisk filozoficznych.
2. Uczniowie pracują w grupach nad zagadnieniem: Jaka jest kondycja współczesnego liberalizmu?

Na przygotowanym wcześniej arkuszu uczniowie za pomocą analizy SWOT określają:

- S (*Strengths*) – mocne strony (wszystko to co stanowi atut, zaletę);
 - W (*Weaknesses*) – słabe strony (wszystko to co stanowi słabość, barierę, wadę);
 - O (*Opportunities*) – szanse (wszystko to co stwarza szansę rozwoju);
 - T (*Threats*) – zagrożenia (wszystko to co stwarza niebezpieczeństwo regresji).
3. Prezentacja efektów pracy poszczególnych grup. Dyskusja nad propozycjami uczniów.
 4. Ustalenie wspólnego stanowiska jako etap końcowy działań.

5. Nauczyciel dzieli uczniów na trzy grupy (krytyka, problemy, alternatywy). Uczniowie zapoznają się ze schematem interaktywnym, który prezentuje główne wyzwania stojące przed klasycznym liberalizmem. Zadaniem uczniów jest opracować opis sporów politycznych we współczesnej Polsce. Prezentacja efektów pracy poszczególnych grup.

6. Realizacja zadań interaktywnych z e-materiału wskazanych przez nauczyciela.

Faza podsumowująca

Każdy uczeń ma dokończyć zdania: *Dowiedziałem się dziś..., Nauczyłem się, jak....*

Praca domowa

Zastanów się i napisz własnymi słowami odpowiedź na pytanie: Dlaczego demokracja liberalna jest uważana za najdoskonalszą formę ustroju politycznego?

Materiały pomocnicze:

- Kamil Aksiuto, *Szczęście i wolność: utylitarystyczny liberalizm Johna Stuarta Milla*, Warszawa 2016.
- Francis Fukuyama, *Koniec historii i ostatni człowiek*, Kraków 2017.
- Piotr Koryś, *Ekonomia polityczna wolności i równości: koncepcja reform gospodarczych Johna Stuarta Milla w świetle jego poglądów społeczno-ekonomicznych*, „Przegląd Filozoficzny” 2006, nr 4, s. 227–240.
- Marcin Zgiep, *Wolność i demokracja: liberalizm deliberatywny J. S. Milla i J. Rawlsa*, [w:] Liberalizm i teoria polityczna. red. Ł. Dulęba, J. Wiśniewski, Poznań 2016, s. 25–47.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Nauczyciel może wykorzystać schemat interaktywny do podsumowania lekcji. Na podstawie schematu uczniowie mogą dokonać analizy SWOT na temat: alternatywa dla demokracji liberalnej.